DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE ! (Legendă și istorie)

VASILE VASILE

Una din cele șapte ore astrale ale omenirii asupra cărora se oprește Ștefan Zweig (sternstunden der menschhei — 1964) este cea în care s-a născut nemuritoarea **Marseillaise** a lui Rouget de Lisle — cea mai recunoscută emblemă a revoluției franceze. Și nu trebuie pierdut din vedere amănuntul : autorul nu era muzician, ci un obișnuit căpitan genist. Aceasta nu a constituit o piedică în uriașa popularitate a melodiei devenită imn de stat al Franței.

Născut în atmosfera de după revoluția franceză și în curentul ideilor ei, *Deșteaptă-te, române* va deveni o geneză plutind încă în viziuni legendare dar va fi o permanentă prezență a următorilor 150 de ani, devenind și el imn de stat al țării noastre după decembrie 1989. În felul acesta România are în prezent una din cele mai vechi melodii devenită imn de stat.

Interesant rămâne faptul că melodia a căpătat acest statut binemeritat, după o adevărată carieră cuprinzând explozii patriotice ce au pregătit și au însoțit mari evenimente istorice, dar și interziceri încălcate de șiruri lungi de eroi, unii necunoscuți încă. Este, între altele, și cazul lui Eminescu. Poetul știa melodia și o avea în repertoriul predilect — așa cum am arătat recent [1], corelând mai multe surse decumentare, între care și apariția melodiei în poemul dramatic *Mureșan*. De la T.V Ștefanelli este reținută scena sosirii luceafărului literaturii noastre, la Cernăuți, la inaugurarea universității din orașul bucovinean. El adusese mai multe sute de exemplare ale broșurii *Răpirea Bucovinei*. În toiul nopții atenția celor doi prieteni a fost reținută de un cor bărbătesc, cântând *Deșteaptă-te, române*. Sub puternica impresie a momentului Eminescu a exclamat : „Niciodată nu mi-a plăcut cântecul acesta așa de mult ca acum" [2].

De asemeni reținem faptul că el, cântecul, se naște într-un moment incandescent al istoriei noastre, ca o adevărată sinteză a muzicii de factură bizantină, a cântecului revoluționar european, a romanței secolului trecut și a celui mai pur spirit patriotic.

În pofida acestei geneze sintetice, a caracterului său emblematic și a unei cariere inegalate de o altă creație muzicală, istoria cântecului este dublată de multe legende, controversate, unele nefiind pe deplin elucidate. Aceasta se datorește în primul rând unei geneze insolite : melodia se naște prima și-și asociază mai târziu textul revoluționar. Pe de altă parte nu trebuie ignorată rapida sa

---

1 — Vasile, Vasile. *Muzica în viața lui Eminescu*, În : *Studii de muzicologie*, vol. XXII, București, Editura muzicală, 1993, p. 57—90.

2 — Ștefanelli, Teodor. *Amintiri despre Eminescu*, Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și indice de Constantin Mohanu, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 161.

https://biblioteca-digitala.ro

circulație pe întreg spațiul românesc, încă de la ultima cununie a mai vechii melodii cu textul născut în „furiosul" an — 1848 — cum l-a numit Gheorghe Ucenescu, unul dintre nașii creației

Sentimente exagerate și subiective de patriotism local au contribuit la menținerea controverselor care au început încă în secolul nașterii cântecului. Redactorul revistei de la Blaj, Iacob Mureșianu, oferea încă în urmă cu mai bine de un secol, paginile publicației sale, *Musa Română,* pentru elucidarea genezei nemuritorului cântec. Multe puncte de vedere enunțate atunci au fost păstrate, neținând cont de lămuririle aduse în primul rând de Gavriil Musicescu, autoritatea supremă a domeniului epocii. Este drept că și mentorul ieșean nu ajunge dintr-o dată și singur la adevăr. Într-o primă variantă și el acceptă ideea că autorul versurilor este același cu autorul melodiei : Andrei Mureșianu, cel despre care Maiorescu afirma că a scris multe versuri dar numai o poezie. Este tocmai cea în discuție, prin care Andrei Mureșianu și-a asigurat un loc de cinste în istoria literaturii române. Eminescu însuși îl numea în sinteza sa de istorie a literaturii, *Epigonii,* „preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet", care „rumpe coarde de aramă cu o mână amorțită, / Cheamă piatra să învie ca și miticul poet, / Smulge munților durerea, brazilor destinul spune..."

Mult mai important rămâne faptul, neglijat și de muzicologi, că Musicescu încadrează *Deșteaptă-te române* printre cele 12 Melodii naționale, tipărite în 1889, transcriind-o — se pare pentru prima dată — în notație liniară și modificându-i turnura, măsura și unele intervale melodice de bază. După o consultare îndelungată cu ilustrul mitropolit ieșean, Iosif Naniescu, discipol al lui Anton Pann și coleg cu Gheorghe Ucenescu, Musicescu precizează autorul melodiei — Anton Pann. Din aceeași perioadă se păstrează mulți dintre presupușii autori ai melodiei : Gheorghe Ucenescu, Andrei Mureșianu, Nicolae Bengescu ș.a.

Numai că melodia lui Anton Pann a circulat mai întâi — cum arată și Iosif Naniescu [3] și Gavriil Musicescu — cu alte versuri, scrise de poetul Grigore Alexandrescu, ca parte a poeziei *Adio,* publicată în 1832 ; *Din sânul maicii mele,* / Născut în griji, necazuri, / Restriștea mi-a fost sfântă, / Cu dânsa m-am luptat..." Pe aceste versuri va scrie Anton Pann muzica, în notația psaltică. Ca multe alte romanțe ale vremii, melodia a circulat și în forme orale. Dimitrie Vulpian, o reține, cu text cu tot, în volumul al III-lea al culegerilor sale, publicat în anul 1897.

Ulterior melodia în discuție cu textul lui Alexandrescu a fost identificată în manuscrisele rămase de la cel numit de Eminescu „finul Pepelei, cel isteț ca un proverb".

Cum a ajuns această melodie la cununia cu noul text al tribunului transilvănean, Andrei Mureșianu ? Și la această întrebare s-au înregistrat și se mai păstrează încă multe controverse, determinate de utilizarea cu precădere și uneori numai a anumitor decumente.

Elevul lui Anton Pann, Gheorghe Ucenescu, relatează că în primăvara anului 1848, Andrei Mureșianu era în căutarea unei melodii, după care intenționa să scrie niște versuri, care să se cânte între prieteni. Dintre melodiile căutate, atenția poetului a fost reținută de cea cu texul lui Grigore Alexandrescu, urmând ca în

---

3 — Pentru alte detalii asupra legăturilor diaconului Iosif Nanie, viitorul mitropolit al Moldovei și Anton Pann recomandăm studiul nostru, *Iosif Naniescu — reprezentant de seamă al muzicii bisericești,* publicat în revista *Muzica,* București, An V, nr. 1 (17), ianuarie-martie 1993.

https://biblioteca-digitala.ro

duminica următoare să probeze împreună cu psaltul braşovean, această melodie cu noul text pe care urma să-l creeze[4]. Cert este că în culegerea sa de cânturi, Ms. rom. 3497 din fondul Academiei, pusă în circulaţie în notaţie liniară de Vasile D. Nicolescu[5], melodia apare cu ambele texte (nr. 102), pag. 191 — *Din sânul maicei mele* şi nr. 146, p. 266 — *Deşteaptă-te, române),* psaltul braşovean precizând pentru cea de-a doua melodie că este împrumutată de la cântul *Din sânul maicei mele.*

Datele lui Ucenescu au fost suspectate de veridicitate şi de exces juvenil, găsindu-se argumente pentru o cununie mult mai veche a noului text cu melodia cântecului de lume, adecvată unor sentimente de restrişte. Noile date descoperite şi aduse în discuţie de Nicolae N. Petrescu, Sterie Stinghe[6], I. Popescu Pasărea, Mihail Poslușnicu[7], Gheorghe Ciobanu[8], Octavian Lazăr Cosma[9], Mircea M. Ştefănescu[10], Constantin Catrina[11], Viorel Cosma[12] ş.a. plasează asocierea versurilor paşoptiste melodiei apărute şi în manuscrisul lui Inochentie Kitzulescu, *Adunare de vreo câteva versuri desfătătoare,* dăruit în 1839 viitorului mitropolit Iosif Naniescu, mult înainte de vremea cireşelor din anul 1848. Soţia lui Andrei Mureşianu, Suzana, mărturisea că a auzit melodia cu textul *Deşteaptă-te, române,* încă în anul 1842. Se poate să fie vorba aici de o altă confuzie: poetul ar fi putut cunoaşte în acel an, melodia cu textul vechi al lui Grigore Alexandrescu. Cu certitudine s-a stabilit că cei dintâi care au cântat cântecul revoluţionar au fost elevii gimnaziului unde autorul versurilor era profesor. Întâi s-a cântat şi apoi s-a publicat, răspunzând misiunii „de a îndeplini o nevoie de salvare naţională"[13]. Este greu de stabilit dacă faptul s-a înregistrat înainte sau după ce cei patru „domni revoluţionari munteni" amintiţi de Bariţiu (Bălcescu, Brătianu, Magheru, Bolliac), cărora se asocia şi Vasile Alecsandri. Textul şi melodia izvodite din străfundurile conştiinţei naţionale, *Acum, ori niciodată, croieşteţi altă soartă...* nu puteau căpăta aripi decât în perioada imediat premergătoare revoluţiei paşoptiste din Transilvania. În această atmosferă de clocot al nemulţumirilor apare ceea ce specialiştii au numit prima *Marseilleză* românească. Ea este anticipată de *Deşteptarea României* a lui Vasile Alecsandri doar cu o lună, dar s-a bucurat de o

---

4 — Poslușnicu, Mihail Gr. *Istoria muzicei la români,* Bucureşti Cartea românească, 1928, p. 405.

5 — Nicolescu, Vasile D. *Manuscrisul Ucenescu Cânturi,* Bucureşti, Editura muzicală, 1979.

6 — Stinghe, Sterie. *Deşteaptă-te, române, în forma lui originală şi Din sânul maicei mele.* În: *Ţara Bârsei,* Braşov, An V, nr. 6, noiembrie-decembrie 1993, p. 519—522.

7 — Poslușnicu, Mihail Gr. *Op. cit., loc cit.*

8 — Ciobanu, Gheorghe. *Cântece revoluţionare şi patriotice din perioada anului 1848.* In: *Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie,* vol. II, Bucureşti, Editura muzicală, 1979, p. 195—211.

9 — Cosma, Octavian Lazăr. *Hronicul muzicii româneşti,* vol. III, Bucureşti, Editura muzicală, 1975, p. 319; *Idem. Codex moldovenesc din 1824.* În: *Muzica,* Bucureşti, An XXII, nr. 5, mai 1972, p. 13—14.

10 — Ştefănescu, Mircea M. *Cântecul revoluţionar şi patriotic românesc,* Bucureşti, Editura muzicală, 1984, p.125—135.

11 — Catrina, Constantin. *Cântecele independenţei în Transilvania.* În: *Cumidava,* XX/1, Braşov, Muzeul Judeţean Braşov, 1980, p. 409—429.

12 — Cosma, Viorel. *De la Cântecul zaverei la Imnurile unităţii naţionale,* Timişoara, Editura Facla, 1978, p. 44—54.

13 — Poslușnicu, Mihail Gr. *Op. cit.,* p. 406.

https://biblioteca-digitala.ro

popularitate fără precedent. Potrivit biografului lui Iraclie şi Ciprian Porumbescu, bătrânul Eudoxie Hurmuzachi îi întâmpina la casa din Cernăuţi pe autorul *Deşteptării României*, pe C. Negri şi Alecu Moruzi, adăpostiţi de furia lui Mihalache Sturza, îngânând de acum binecunoscuta melodie şi recitând : „Voi ce staţi în adormire, voi ce staţi în nesimţire... N-auziţi prin somnul vostru acel glas triumfător... ?" [14]

O altă certitudine ne-o dă *Foaia pentru minte, inimă şi literatură* din 21 iunie 1848, în care apar versurile cu semnificaţiile lor profunde şi faptul se petrecea după adunarea de la Blaj.

Nu ştim încă pe ce se baza afirmaţia lui Nicolae Iorga, cel care vede în *Deşteaptă-te, române* „o amintire a imnului revoluţionar elin, pe care-l vor fi cântat adesori şi grecii la Braşov" [15]. Oricum tangenţele luate în discuţie până acum sunt mai puternice cu cântecul patriotic francez, în speţă cu *Marseilleza*. De asemeni trebuie reţinut faptul relatat de soţia lui Andrei Mureşianu privind autorizarea tipăririi versurilor în foaia transilvăneană. Abatele catolic Kovács Antal nu le-a citit, crezându-le „poezii de amor". Deoarece îl iubea pe Mureşianu, după tipărire i-a mărturisit că va avea mult de suferit din cauza lor. Dar cântecul îşi luase zborul spre înălţimile perenităţii.

De altfel melodia va apărea nu numai în notaţia psaltică (aşa cum o vom găsi în *Spitalul amorului* [16] cu textul iniţial şi la Opera Demetrescu — 1874 —) ci şi în cea liniară şi anume în *Airs nationaux roumains, transcrits pour piano par Henri*, tipărite la Viena, sub titlul *Ballade transylvanie*.

Leon Lamouche va realiza şi o variantă în limba franceză a textului intrat şi în circulaţie orală :

Reveille- Toi, Roumain, du sommeil de la tombe,
Ou tes cruele tyrans te ténaient endormi,
En ce jour ou jamais il faut que ton juge tombe
Et qu'on destin nouveau t'arrache à l'ennemi...

O altă derută este creată de cei care susţin prioritatea interpretării cântecului în noua sa formă, cu textul îndemn direct la luptă, în parcul din Râmnicu Vâlcea, de către un grup condus de însuşi Anton Pann, la 29 iulie 1848. Este citat în acest sens raportul comisarului extraordinar, Zăgănescu, adresat Ministerului Trebilor din Lăuntru a Ţării Româneşti. Din el reiese că la „29 ale curgătoarei luni" a avut loc o „sfântă ţeremonie", în care s-au citit cele „28 puncturi din constituţie". Printre participanţi „aflându-se şi A. Pann — profesor de muzică — împreună cu câţiva cântăreţi de aceeaşi profesie, au alcătuit o muzică vocală cu nisce versuri prea frumoase puse pe un ton naţional plin de armonie şi triumfal cu care a ajuns entuziasmul de patrie în inimile tuturor cetăţenilor" [17].

---

14 — Morariu, Leca, *Iraclie şi Ciprian Porumbescu*, Ediţia îngrijită de Vasile D. Nicolescu şi Vasile Vasile, Prefaţă de Vasile Vasile, vol. I, Bucureşti, Editura muzicală, 1986, p. 77—78.

15 — Iorga Nicolae. *Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea...* Bucureşti, Editura Minerva, 1908, p. 260—261.

16 — Pann, Anton. *Spitalul autorului sau Cântătorul dorului*, broşura a II-a, Bucureşti, 1850, p. 150 ; Gheorghe Ciobanu îl transcrie în notaţie modernă în volumul, Anton Pann — *Cântece de lume*, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1955, p. 228—229.

17 —*Monitorul Român*, nr. 1 (1848), 26 august ; Apud : Brânaru, Marin. *Momente importante din istoria patriei oglindite în cântecul patriotic din secolul al XIX-lea*. În : *Marile evenimente istorice ale anilor 1848 şi 1918 şi muzica românească*, Bucureşti, Editura muzicală, 1979, p. 94.

https://biblioteca-digitala.ro

Corelând datele cunoscute până în prezent este mai ușor de acceptat că melodia cu noul text a trecut din mediul brașovean în cel vâlcean, prin revoluționarii ce urmăreau soarta mișcării pașoptiste în cele trei țări române, mai ales că între timp textul fusese publicat în Transilvania, iar în urma decretării stării de asediu de către autoritățile austro-ungare a fost interzis. În condițiile interzicerii în Transilvania cântecul va circula în celelalte provincii românești. Un exemplu edificator ni-l oferă scrisoarea lui Alexandru Hurmuzachi, din Cernăuți, din februarie 1850, adresată lui George Barițiu, cuprinzând această întrebare retorică: „Au doară crede că nu cunoaștem, nu (a)prețuim îndestul clasica și celebra poezie a D-sale, *Deșteaptă-te, române...* care la pus în rândul celor întâi poeți români?". Vom mai consemna și prezența melodiei în repertoriul permanent al lui George Enescu, încă din copilărie [18].

Despre melodie s-a scris că ar fi „cam plângătoare, seamănă mai mult a cântec de jale, decât a cântec de luptă (...) Iubim acest cântec căci el ne amintește durerile trecute ale neamului nostru, luptele prin care a trecut și ne dă nedejdi de viitor" [19]. A fost pe nedrept acuzată, mai ales în ultime vreme, notația psaltică în care a apărut melodia în forma inițială, uitându-se legăturile ei cu melosul de factură bizantină și cu cântecul de lume al primelor decenii ale veacului trecut. În realitate melodia reprezintă o sinteză a acestora și a cântecului patriotic francez de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Mai important rămâne faptul că melodia ne-a parvenit în două variante, ultima impunându-se și în urma prezentării în faimoasa adunare de la Alba Iulia, când s-a numărat din nou printre acele „cântări de vitejie și de naționalitate" — cum numea Bălcescu cântecele pașoptiste, dominate de „acea puternică și frumoasă Marsilieză a d-lui Mureșianu, *Deșteaptă-te, române,* pe care o cântăm chiar în mijlocul focurilor și a urletelor tunurilor" [20].

Interzis, în Basarabia și în Transilvania, decenii de-a rândul, *Deșteaptă-te, române* s-a cântat la București în ziua de 9 mai 1877 și la Chișinău la 21 noiembrie 1917 (cu prilejul inaugurării Sfatului Țării), iar în 1919 a devenit imn național prin hotărârea Consiliului dirigent. Interzis din nou în perioada când noile generații sunt obligate să învețe lozincile cântate „Stâlp al frăției popoarelor ești, Steag al sovietelor, Steag al popoarelor..." și de propaganda comunistă, care-l tolerează din 1967 în scopuri naționaliste, *Deșteaptă-te, române* reînvie la Timișoara, București, Cluj, Sibiu și în alte centre, în decembrie 1989, pentru a deveni imnul nostru de stat.

Născut în vremuri de renaștere națională, cântecul a căpătat cu timpul noi valențe de autentic patriotism, însoțind mari momente din istoria românească, cum ar fi Unirea din 1859, Independența din 1877, Marea Unire din 1918, Revoluția din decembrie 1989 și trecând din generație în generație, cu semnificații mereu îmbogățite, dar cu o încărcătură emoțională constantă de cea mai pură dragoste de țară.

---

18 — Cosmovici, Alexandru. *George Enescu în lumea muzicii și în familie,* București, Editura muzicală, 1990, p. 33.

19 — Adamescu, Gheorghe. *Deșteaptă-te, române.* În: *Albina,* București, 8 martie 1898.

20 — Bălcescu, Nicolae. *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848.* În: *Junimea română,* Paris, nr. 2, iunie 1851.

https://biblioteca-digitala.ro